

พระโองการเกี่ยวกับธรรมชาติ
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*
King Chulalongkorn's Worldview on Nature

สุภาพร คงศิริรัตน์ / Supaporn Kongsirirat

*Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Naresuan University
Phitsanulok 65000, Thailand
Email : supapornk7@yahoo.com:*

Received: February 28, 2021
Revised: April 18, 2021
Accepted: April 20, 2021

Abstract

This research article aimed to study King Chulalongkorn's worldview on nature as perceived in six royal writings. The analysis employed the conceptual frameworks concerning the worldview on nature as defined by Julaphat Kiratiphoomdham and the concept of Eco-criticism as defined by Thanya Sankhaphanthanon. The results revealed that King Chulalongkorn projected 5 aspects of worldview on nature: 1. Nature with life force; 2. Nature with ability for self-selection and self-allocation; 3. Nature defining culture; 4. Nature defining man's livelihood; and 5. Nature affecting human. The enactment of the law to protect nature by King Chulalongkorn could derive from this worldview on nature.

Keywords: King Chulalongkorn, royal writing, worldview on nature, ecocriticism

*โครงการนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณรายได้ คณะมนุษยศาสตร์ ประจำปี 2564

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาพระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาจำนวน 6 เรื่อง โดยอาศัยกรอบแนวคิดโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของจุฬารัตน์ กิริติภูมิธรรม และวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศของธัญญา สังขพันธานนท์ ผลการศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระโลกทัศน์ 5 ประการ ได้แก่ 1. ธรรมชาติมีพลังและมีชีวิตจิตใจ 2. ธรรมชาติสามารถคัดสรรและจัดสรรตัวเอง 3. ธรรมชาติกำหนดวัฒนธรรม 4. ธรรมชาติกำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์ 5. เมื่อธรรมชาติถูกกระทบมนุษย์ก็กระเทือน โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาตินี้ น่าจะเป็นเหตุให้ทรงออกกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันธรรมชาติ

คำสำคัญ: พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา, โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ, วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

บทนำ

ตลอดระยะเวลา 42 ปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งราชวงศ์จักรีทรงครองสิริราชสมบัติ ได้เสด็จประพาสไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศจำนวนหลายครั้ง อย่างที่ไม่เคยมีพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดในอดีต ทรงกระทำได้มากเท่ากับพระองค์ ดังที่ Kasetsiri (2004, p. 30) ได้กล่าวยกย่องพระองค์ว่า ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์ผู้เปิดโลกแห่งการเดินทาง” หรือ “The King Who Opened the World of Traveling” เกือบทุกครั้งที่เสด็จประพาส โปรดมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานเล่าถึงสิ่งที่ทรงประสบพบเห็นและทรงแทรกพระราชหัตถเลขาเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ทอดพระเนตร ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งความเพลิดเพลิน ความรู้ รวมทั้งพระราชหัตถเลขาของพระองค์ พระราชหัตถเลขาของพระองค์จึงเป็นบันทึกการเดินทางของพระองค์หรือที่เรียกว่าวรรณกรรมการเดินทาง (Travel writing) ซึ่งลักษณะสำคัญของงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางคือ “เป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่ผู้เขียนได้ไปประสบมา อาจมีการแทรกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนต่อบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และบางครั้งบันทึกการเดินทางถือเป็นคลังความรู้ขนาดใหญ่ให้กับผู้อ่านได้” (Bunmee, as cited in Pongchaliaw, Dhanachai & Untaya, 2019, p.37)

ความน่าสนใจอย่างหนึ่งของเนื้อหาในพระราชหัตถเลขาที่นอกจากจะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว ยังเล่าถึงภูมิประเทศ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แสดงถึงการเป็นคนช่างสังเกตและมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติพร้อมทั้งทรงแสดงพระราชหัตถ์สนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นด้วย ดังเมื่อเสด็จผ่านลำน้ำเชียงไกร บริเวณบ้านพะหลวง ซึ่งเป็นแหล่งที่มีปลาชุมตลอดปี ทรงเล่าว่า “ที่นั่นน้ำลึกกว่าทุกแห่ง เดียวนี้ถึง 11 คอก เป็นที่ประชุมปลาอาศัยมาก มีปลาเทโพตัวใหญ่ ๆ ในฤดูนี้ แต่เมื่อถึงฤดูปลาขึ้นเหนือ ปลาเทโพขึ้นไปเหนือ ปลาบ้าเข้ามาอยู่แทน เพราะเป็นที่พันอันตรายไม่มีใครไปทำร้าย” (King Chulalongkorn, 1950 p.2)

ความข้างต้นสะท้อนพระโลกทัศน์ซึ่งมาจากความช่างสังเกตของพระองค์ว่า ธรรมชาติจะรักษาความสมดุลด้วยการป้องกันตัวเอง เป็นเหตุให้ลำน้ำเชียงไกรมีปลาชุมตลอดปี กล่าวคือ “ธรรมชาติของปลาเทโพจะว่ายทวนน้ำขึ้นไปผสมพันธุ์และวางไข่บริเวณต้นน้ำระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม” (Pasusat, n.d.) ส่วนปลาก็ก็น่าจะว่ายจากท้ายน้ำขึ้นมาวางไข่แทนบริเวณที่ปลาเทโพเคยอยู่ ปลาบ้าเป็นปลาที่มีพิษเนื่องจากกินลูกปลาโพงเป็นอาหาร คนจึงไม่นิยมจับไปกิน (Kwanmuang, Kraisurasee, Phetrit, & Jiamton, n.d.) การที่ธรรมชาติมีการรักษาความสมดุลของกันและกันทำให้โลกมีความอุดมสมบูรณ์ ระบบความคิดหรือโลกทัศน์ที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขานี้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Kern (2003, pp.258-259, as cited in Sangkhaphanthanon, 2013, p.55) ว่าตัวบททั้งหลายเป็นการเขียนหรือจินตนาการจากความรู้สึกรู้ใจของผู้แต่งซึ่งอาจมาจากจิตสำนึกหรือไม่ก็ตาม แต่เป็นการเขียนจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวของนักเขียนกับสถานที่นั้น ๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทความวิจัยนี้อาศัยกรอบแนวคิดโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของ Kiratiphumtam (2019) และการศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศของ Sangkhaphanthanon (2011, pp. 56, 49) มีสาระสำคัญโดยสังเขป ดังนี้

โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติ (Environmental worldview) หมายถึง ทศนะระบบความคิด ปรัชญา ความเชื่อ ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่ค่านิยม วัฒนธรรม โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติจึงเป็นตัวกำหนดบทบาทของมนุษย์ต่อธรรมชาติ

วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ การศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติมีความสอดคล้องกับการศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ด้วยทั้งสองอย่างนี้ต่างมีแนวคิดร่วมกันกล่าวคือเป็นการมองธรรมชาติในระบบองค์รวม มิได้เป็นการมองแบบแยกส่วน ดังที่ Sangkhaphanthanon (2011, pp.56, 49) ได้กล่าวถึงการศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบทที่เรียกว่า งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ (nature writing) หรือวรรณกรรมสีเขียว (green literature)

ขอบเขตของข้อมูลการวิจัย

การศึกษาพระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาศัยข้อมูลจากหนังสือพระราชหัตถเลขาจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ พระราชหัตถเลขาเสด็จประพาสแหลมมลายู (1925) พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ 2 (1948) พระราชหัตถเลขาเสด็จประพาสมณฑลฝายเหนือ(1949) พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสลำน้ำมะขามเฒ่า (1950) พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน (1984) พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี เมื่อเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก (1992)

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเรื่องพระโลกทัศน์โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเอกสารจากพระราชหัตถเลขาจำนวน 6 เรื่อง ดังกล่าวข้างต้น โดยอาศัยกรอบแนวคิดโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในการวิเคราะห์ โดยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะของการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์

พระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาปรากฏในด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ธรรมชาติมีพลังและมีชีวิตจิตใจ 2) ธรรมชาติสามารถคิดสรรและจัดสรรตัวเอง 3) ธรรมชาติกำหนดวัฒนธรรม 4) ธรรมชาติกำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์ 5) เมื่อธรรมชาติถูกกระทบมนุษย์ก็กระเทือน

ธรรมชาติมีพลัง และมีชีวิตจิตใจ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระโลกทัศน์ว่าธรรมชาติมีพลังอำนาจยิ่งใหญ่ สามารถเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งได้ และมีชีวิตจิตใจไม่ต่างกับมนุษย์ ทรงเล่าถึงพลังอำนาจของธรรมชาติ เช่น กระแสน้ำที่เกิดจากการละลายของหิมะบนยอดเขาสามารถกัดเซาะจนภูเขาที่มั่นคงแข็งแรงสีกกร่อนกลายเป็นยอดได้ ความว่า (King Chulalongkorn, 1984b, p. 122)

สายน้ำจะแรงได้เพียงใดนั้นควรคะเนได้เช่นนี้ คือเวลาสโนจะละลายมีอยู่สามเดือนคือ ยูไล (July) ออกัส (August) เซปเตมเบอร์ (September) จำเดิมตั้งแต่เดือนออกโตเบอร์ (October) ไปสโนก็ตกทวีขึ้นปกคลุม ที่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ขาวแข็ง ไม่ไหลมีแต่จะทวีมากขึ้น สิ้นเวลา 9 เดือน น้ำที่ขังอยู่บนแผ่นดินโดยลำดับเช่นนั้น จะมากน้อยเท่าใด ไหลหลายลงมาในเวลาเดียวระหว่างสามเดือนนี้ ... เพราะเหตุฉะนั้นจึงหลายศิลาฝั่งเป็นจุลวิจุลไป ... เป็นเครื่องที่จะให้เห็นว่า กำลังมีแรงน้ำอย่างยิ่ง ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงไม่ใช่แต่พื้นแผ่นดิน จนภูเขาก็ก่เปลี่ยนได้

พระราชหัตถเลขาสะท้อนพระโลกทัศน์ว่า แม้มนุษย์จะมีความเจริญด้านเทคโนโลยี สามารถประดิษฐ์เครื่องจักรสำหรับใช้เดินเรือได้ แต่ก็ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีบังคับธรรมชาติ ได้ดังใจหวัง ดังเมื่อเสด็จนิวัติจากยุโรปครั้งที่ 2 ต้องพระราชประสงค์จะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยไม่แวะประทับที่สิงคโปร์ แต่ทรงไม่มั่นพระราชหฤทัยว่าจะทำได้หรือไม่เพราะต้องอาศัย ธรรมชาติช่วย ดังความว่า “จะสำเร็จหรือมีสำเร็จได้ก็อาศัยน้ำ มันไม่เชิงอยู่ในบังคับเรา” (King Chulalongkorn, 1948, p. 46)

พระราชหัตถเลขาสะท้อนพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติมีชีวิต มีอารมณ์ ความรู้สึก รู้จักโกรธ เกลียด และบางครั้งก็อ่อนแอหรือเจ็บป่วยได้ไม่ต่างจากมนุษย์ สะท้อนจาก “ภาษา” ที่ทรงเปรียบเทียบการปะทะกันของกระแสน้ำทะเลระหว่าง ทะเลเหนือกับทะเลตะวันตกจนกลายเป็นคลื่นแตกกระจายเต็มท้องทะเลเหมือนกับการ “ทะเลาะกัน” ของธรรมชาติ ความว่า (King Chulalongkorn, 1984b, pp. 32-33)

แล้วไปดูที่น้ำทะเลเหนือกับทะเลตะวันตกต่อกัน เขาเรียกว่า แบตเตออลออฟซี (Battle of Sea) ทะเลสองทะเลนี้ไม่ค่อยปรองดองกันเลย ที่ปลายแหลมในระหว่างกว้างประมาณสักสิบลวา ยาวออกไปในทะเลประมาณ สักสามไมล์ คลื่นทะเลเหนือกับคลื่นทะเลตะวันตกเฉพาะไหลไปโดนกันที่ตรงนั้น เป็นฝอยขาวพุ่งขึ้นสูง ๆ อยู่เป็นนิจ...ถ้าเรือจะเดินต้องออกห่างถ้าเข้ามาข้ามในที่ สามไมล์นี้เป็นอันตรายทุกลำ

ความอีกตอนหนึ่งสะท้อนพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติมีชีวิตไม่ต่างกับมนุษย์ ดังที่ ทรงเปรียบเทียบต้นไม้ที่เหี่ยวเฉาใกล้ตายเหมือนกับคนที่ป่วยเป็นวัณโรค ความว่า “ที่หน้า เรือนมีต้นไม้ขนาดพวกต้นพุท... แต่น่าสงสารที่สุด ฉันทันขึ้นไป 10 โมงเท่านั้น ใบค่านับไม่ได้ เงยหน้าเลย ทั้งที่เขาระวังรดน้ำอย่างยิ่ง ที่สุดจนต้นปรังมีใบต้นละสามสี่ใบเป็นอย่างยิ่ง ยังชั่วแต่ปาล์มในร่ม แต่กระนั้นก็เป็นผีในท้องแล้วทั้งนั้น” (King Chulalongkorn, 1992, p. 40)

การที่ธรรมชาติมีชีวิต มีอารมณ์ความรู้สึก ธรรมชาติจึงมีความไม่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ ดังที่ทรงเล่าถึงการเปลี่ยนเส้นทางเดินของแม่น้ำส่งผลให้ภูมิประเทศ เปลี่ยน ความว่า “. . . ลำน้ำตั้งแต่เกาะมหาพราหมณ์ขึ้นมาตั้งเสียเป็นอันมาก ตัวเกาะ

มหาพราหมณ์ไม่มีร่องรอยว่าเป็นเกะเลย คงแต่ชื่อเท่านั้น เพราะน้ำได้ตกไปเสียทางคลองบ้านกุ่มนั้น ถ้าไม่ได้แก้ไขอย่างไรเลย ไม่ช้าแม่น้ำตอนนั้นจะเสียตลอด” (King Chulalongkorn, 1949, p. 2)

ธรรมชาติสามารถคัดสรรและจัดสรรตัวเอง

การที่ธรรมชาติมีพลังอำนาจและมีชีวิตจิตใจไม่ต่างกับมนุษย์ ธรรมชาติจึงสามารถคัดสรรและจัดสรรตนเองให้เหมาะสมกับบริบทแวดล้อม พระโลกทัศน์ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีธรรมชาติคัดสรรและจัดสรรตัวเอง (natural selection) ของชาร์ลส์ ดาร์วิน ที่เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตจะปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อม ดังที่ทรงเล่าถึงดอกไม้เมืองหนาว (ยุโรป) และเมืองร้อนต่างมีสีและกลิ่นที่เหมาะสมกับภูมิอากาศของพื้นที่ตน แต่หากนำดอกไม้เมืองหนาวไปปลูกที่เมืองร้อนดอกไม้ก็จะเปลี่ยนสีและกลิ่นก็ไม่มี ในทางตรงกันข้าม หากนำดอกไม้เมืองร้อนมาปลูกที่เมืองหนาวกลิ่นก็จะกลายเป็นฉุนจัดไป ดังความว่า (King Chulalongkorn, 1984a, pp. 234 – 236)

. . . ดอกไม้ฝรั่งเช่นกุหลาบ ออกเต็มที่แล้วทิ้งไว้ในห้องเท่าไร ๆ ก็ไม่โรย เช่น สโนดรอป ถ้าเมืองเราเด็ดจากต้นสักครึ่งชั่วโมงเท่านั้นก็น่าคิดว่า นีมันอยู่ได้ยั้งค้ำ ไหมยกเหี่ยวแห้งอันใด อีกอย่างหนึ่งเรื่องกลิ่น ที่เรารู้ว่าดอกไม้ฝรั่งไม่หอมนั้น...ที่จริงดอกไม้มันมีกลิ่นหอม แต่มันหอมสำหรับที่อากาศอ่อน ๆ ไม่เผา้ำน้ำในดอกไม้ให้เหือดแห้งไปเสีย ไปปลูกที่เมืองเรามันหายหอมหมด เพราะพอบานออกก็ถูกแดดเผาหรือน้ำมันแห้งทันที ที่หอมอยู่ได้แต่ดอกไม้ที่มีน้ำมันมากกลิ่นกล้า ถ้าเอามาปลูกในเมืองฝรั่งจะกลายเป็นเหม็นไปก็ได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระโลกทัศน์ว่า การจัดสรรตัวเองของธรรมชาติ ย่อมดีและงดงามกว่าการที่มนุษย์จัดสรรให้ แม้ว่ามนุษย์จะเพียรพยายามจัดสรรเลียนแบบธรรมชาติเพียงใดก็ตาม ดังที่ทรงเปรียบเทียบความงามของประเทศนอร์เวย์กับประเทศสวีเดนแลนด์ ความว่า (King Chulalongkorn, 1984b, pp. 178 – 179, 193-195)

เมืองนอร์เวย์นี้เป็นที่น่าเที่ยวยิ่งกว่าสวีเดนแลนด์ ... ในเมืองสวีเดนแลนด์สภาพดีทุกอย่างเป็นรอยมือคนได้ตกแต่งทำให้บริบูรณ์แล้วทุกแห่ง แต่ในเมืองนอร์เวย์นี้ นอกจาก

หนทาง เนเชอ (nature) เป็นอย่างไรคงอยู่เช่นนั้น ถ้าผู้ซึ่งชอบดูเนเชอริล ซีเนรี (natural scenery) ต้องชอบ เมืองนอร์เวย์เป็นเมืองซึ่งยังไม่สู้จะมีใครได้เที่ยวเตร่มาก ... ว่าด้วยความงาม คำที่ชมมันมีสองอย่าง อย่างหนึ่งชมว่าทำดีเหมือนกับจริง อีกอย่างหนึ่งชมว่าดีแลงงามเหมือนกลิ้งทำ ... การที่จะหาที่งามสองอย่างเช่นว่านี้ ไม่ใช่หาง่าย ... แต่ถ้าจะพูดถึงงามแท้ที่กล่าวมาข้างต้นอย่างนั้นแล้ว งามที่เป็นเองโดยธรรมชาติงามกว่าที่คนกลิ้งทำให้ งาม เช่นนี้เรียกว่าแนชูราล (natural)

ธรรมชาติกำหนดวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการกำหนดวัฒนธรรมของมนุษย์ ได้แก่ การแต่งกาย สถาปัตยกรรม สิ่งของเครื่องใช้ การทักทาย และลักษณะนิสัยของมนุษย์ รายละเอียดดังนี้

1. ธรรมชาติกำหนดการแต่งกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระโลกทัศน์ว่าลักษณะการแต่งกายของมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรม มาจากการที่มนุษย์สังเกตธรรมชาติที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ ดังความว่า “มนุษย์เราจะแต่งเนื้อแต่งตัวเอาอย่างธรรมดาของโลกที่เห็นอยู่ใกล้ ๆ ตา คือเจ๊กมีต้นไม้เช่นต้นสน เป็นต้น กิ่งก้านแก่งกิ่งทอดลงมาต่ำ ๆ กว้าง ๆ ทำทางเหมือนออกจั่ว คนจึงแต่งตัวรุ่มร่ามกว้าง ๆ ข้างฝรั่งนี้ต้นไม้สูงเพรียว ๆ โดยมาก คนก็แต่งตัวให้เห็นสูงเป็นรูปเพรียว ๆ เหมือนกัน ไทยเราต้นไม้เป็นพุ่มแจ้ ๆ แต่งตัวนุ่งผ้าให้ป่องที่กลาง ๆ เหมือนอย่างต้นไม้เช่นนี้” (King Chulalongkorn, 1992, p. 74)

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นจริงตามที่ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ เพราะเครื่องแต่งกายของชาวจีนในอดีตจะมีลักษณะที่รุ่มร่าม และกว้างออกที่บริเวณด้านล่างเหมือนกับต้นสนหรือต้นหลิว ส่วนเครื่องแต่งกายของชาวตะวันตกโดยเฉพาะชุดฟร็อกโค้ดต์ของผู้ชายในสมัยของพระองค์ มีลักษณะเพรียวสูงและชายเสื้อด้านหลังจะยาวลงมาทำให้ดูสูงเพรียวยิ่งขึ้น ส่วนเครื่องแต่งกายของคนไทยในสมัยก่อนนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบนที่พองบริเวณสะโพก มีลักษณะคล้ายกับต้นไม้ส่วนใหญ่ของไทยที่เป็นทรงพุ่ม พระโลกทัศน์นี้น่าจะส่งผลให้โปรดเกล้าฯ คิดเสื่อราชปะแตนขึ้น ดังที่ Soonthornpipit (2016) ได้กล่าวถึงที่มาของแบบ

เสื่อราชปะแตนสรุปความได้ว่า เป็นเครื่องแบบทหารของตะวันตกที่ผู้นำประเทศตะวันตกส่วนใหญ่นิยมสวมใส่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว น่าจะได้ทอดพระเนตรเมื่อครั้งเสด็จประพาสยุโรป แล้วทรงนำมาปรับให้สวมง่ายและเหมาะกับสภาพอากาศเมืองไทย เสื่อราชปะแตนจึงเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของตะวันอกกับตะวันตกที่มีการปรุงแต่งให้ทันสมัย ดูดี และมีวัฒนธรรม

2. ธรรมชาติกำหนดสถาปัตยกรรม ธรรมชาติมีส่วนในการกำหนดลักษณะสถาปัตยกรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังความว่า “มนุษย์เราจะแต่งเนื้อแต่งตัวเอาอย่างธรรมชาติของโลกที่เห็นอยู่ใกล้ ๆ ตา . . . เหย้าเรือนอะไรรูปร่างก็เป็นเช่นนั้นตาม ๆ กันไป (King Chulalongkorn, 1992, p. 74) เห็นได้จากเมื่อเสด็จเมืองมิลาน (Milan) ประเทศอิตาลี มีพระราชกระแสรับสั่งถึงลักษณะอาคารของเมืองเวนิส ว่า “วันนี้เข้าเมืองหนึ่ง ได้มาถึงเมืองมิแลน เป็นของอิตาลี...เป็นเมืองฝรั่งแท้เหมือนที่อื่น ๆ ตึกสูงถนนสะอาด” (King Chulalongkorn, 1992, p. 82)

ส่วนเมืองเวนิส แม้เป็นเมืองที่อยู่ติดแม่น้ำคล้ายกับบางกอก แต่ตัวเรือนกลับเป็นตึกสูงซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของตะวันตก ความว่า “หน้าตาเป็นบางกอกในเชิงคลองมากแลมีเรือจอดรายไปทั้งนั้น...แต่เรือนที่ทำผิดกว่าเรามาก เขาทำผนังขึ้นจากน้ำที่เดียว สูง 4 ชั้น 5 ชั้น . . . ไม่มีลานหน้าบ้านเหมือนเมืองเรา” (King Chulalongkorn, 1992, p. 75)

ธรรมชาตินอกจากจะกำหนดลักษณะตัวอาคารบ้านเรือนของมนุษย์แล้ว ยังมีส่วนกำหนดลักษณะเครื่องบนหรือหลังคาของบ้านเรือนด้วย เช่น เมืองปอร์ตเส็ด (Port Said) เป็นเมืองที่ไม่มีฝนตก ชาวเมืองนี้จึงไม่ให้ความสำคัญกับหลังคาของบ้าน เห็นได้จากบางบ้านก็มีหลังคา บางบ้านก็ไม่มีหลังคา ดังความว่า “แต่บ้านชาวเมืองทำฝากระดานตั้ง ๆ เป็นเรือนสองชั้น ไม่มีหลังคามีแต่เพดานไยรวนเป็นอันมาก ตรงกันข้ามกับบ้านเราหลังคาของเราเป็นสำคัญ แต่ช่างเขาหลังคาตามบุญตามกรรม เพราะมันไม่มีฝนจะรั่วได้” (King Chulalongkorn, 1992, p. 61)

3. ธรรมชาติกำหนดสิ่งของเครื่องใช้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า รูปแบบสิ่งของเครื่องใช้ของสังคมใด ย่อมเหมาะสมกับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ด้วยเป็นผลมาจากสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกัน เช่น ถ้วยกระเบื้องที่ใช้ใส่น้ำดื่มของญี่ปุ่นจะมีความบาง เพราะอากาศเมืองญี่ปุ่นไม่หนาวจัดอย่างยุโรป ไทยจึงนำมาใช้ได้

ดีเพราะสภาพอากาศของไทยไม่หนาวจัดแบบตะวันตก แต่เมื่อนำถั่วฝักยาวญี่ปุ่นมาใช้ในยุโรป ซึ่งเป็นประเทศที่มีอากาศหนาวจัด กลับทำให้ไม่สามารถรักษาความร้อนของน้ำชาไว้ได้ ดังความว่า “มาแปลออกว่าถั่วฝักยาวบาง มันเล็กเสียด้วยอะไร มันใช้ไม่ได้ในเมืองหนาวจริง ๆ ... ใส่น้ำร้อนทิ้งไว้ 5 นาที (minute) เย็น กินไม่ทันหมดด้วย ในเรื่องนี้เขาใช้ถั่วหนานาเหมือนโกเร็งบดยา... เพราะน้ำมันร้อนอยู่ได้นาน... ถั่วบางพอรินต้องชดให้หมด ถ้าตั้งทิ้งประเดี๋ยวก็เย็น (King Chulalongkorn, 1984a, p. 168)

4. ธรรมชาติกำหนดวัฒนธรรมการทักทาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติมีส่วนกำหนดวัฒนธรรมการทักทายชีวิตประจำวันของมนุษย์ เช่น อากาศของยุโรปค่อนข้างแปรปรวนอยู่เสมอ ๆ ทำให้ชาวยุโรปเวลาพบกันมักจะทักทายถามไถ่เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ ดังความว่า (King Chulalongkorn, 1992, p. 68)

เมื่อคืนนี้ร้อนจนเวลากินข้าวไปได้ครึ่งหนึ่งต้องเปิดหน้าต่าง เวลานอนปรอท 70 หมมแบบลงเกิด (blanket) ได้ครึ่งตัว นอนอย่างไม่เป็นสุขจนเช้า พอตื่น 2 โมงเช้าปรอทลดลงไป ถึง 4 โมงเช้าเหลือ 64 เท่านั้น บ่ายสองโมงลงไป 60 ถ้วน . . .หนาวเข็ดหนาวไม่ต้องพักมีลมมีแล้ง ถ้าเป็นคนจะต้องทักว่าใจคงคุ่มคึดคุ่มร้ายได้ จะหนาวก็ไม่มีลม เรามาใหม่ ๆ ... ไม่รู้ว่ามันมีแดดหรือมันเป็นปกติ เขาวาน่าจะฝนตก หรือคงไม่มีฝน ก็ได้แต่พยักแหย่ไป . . . เพราะเหตุตั้งนี้ฝรั่งสันตติใจกันถึงดินฟ้าอากาศเป็นส่วนแห่งคำปราศรัยอันหนึ่ง

5. ธรรมชาติกำหนดลักษณะนิสัยของมนุษย์ ธรรมชาติมีส่วนกำหนดลักษณะนิสัยของมนุษย์ กล่าวคือ คนที่อยู่เมืองหนาวต้องขยันออกแรงทำงานเพื่อให้ร่างกายอบอุ่น คลายหนาว ส่วนคนเมืองร้อนหากออกแรงทำงานกลางแจ้งก็จะทำให้ร้อนมากขึ้น จึงทำให้อุณหภูมิร่างกายสูงขึ้น ดังความว่า “ในการตากกลางแจ้งที่นั่นแล้ว มันก็เป็นกิจวัตรที่จำจะต้องทำ ถ้าขึ้นนั่งอยู่ก็ ไม่สบายร่างกาย อย่างไร ๆ คงต้องทำการออกแรงจึงจะมีความสุข... ไม่เหมือนเมืองเรา อากาศร้อนมันซึกให้ซึกก็เจ็บเต็มที จะออกไปตากแดดหนักซึกก็จับไข้จะทำอะไรประเดี๋ยวหนึ่งก็เหงื่อแตกโซมเหนื่อ มันชวนแต่ให้ซึกซึกกระทอหมับ ใต้ต้นหมากรากไม้อะไรไปอย่างเดียว” (King Chulalongkorn, 1984a, p. 278)

พระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติกำหนดวัฒนธรรมของมนุษย์นี้สอดคล้องกับ

แนวคิดของ Julian H. Steward (as cited in Sakon Nakhon Rajabhat University, n.d. p. 30) ที่กล่าวว่า “วัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของมนุษย์จะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาอาศัยอยู่”

ธรรมชาติกำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์

การดำรงชีวิตของมนุษย์ ส่วนใหญ่อาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนด ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต อันได้แก่ ปัจจัย 4 และการประกอบอาชีพของมนุษย์ รายละเอียดดังนี้

1. ธรรมชาติกำหนดการตั้งถิ่นฐาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติ ดังนั้นบริเวณใดที่ธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ย่อมมีบ้านเรือนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นจนเกิดเป็นชุมชนขึ้น ธรรมชาติจึงมีส่วนในการกำหนดความเป็นสังคมและถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ อย่างเช่นเมืองพิชัย เป็นเมืองที่ไม่เจริญเพราะแผ่นดินไม่อุดมสมบูรณ์คนเมืองพิชัยจึงอพยพไปอยู่ที่อื่น ดังที่มีพระราชกระแสรับสั่ง ความว่า (King Chulalongkorn, 1949, pp. 41-44)

ตามคำพระยาสุรสีห์แจ้งว่า เมืองพิชัยเป็นเมืองบำรุงไม่ขึ้น เพราะเหตุว่า ภูมิที่ไม่สู้ดี จะว่าข้างปลุกตันผลไม้สู้เมืองพรหมพิรามหรือเมืองลับแลไม่ได้ การที่จะปลูกยาซึ่งเป็นสินค้ามีราคาของเมืองเหนือก็สู้เมืองพิจิตรไม่ได้ เพราะที่ตลิ่งแลหาดสูง ถ้าน้ำน้อยก็ไม่ท่วม ถ้าน้ำมากท่วมก็ไม่ใคร่อยู่นาน ฝูงที่เป็นปุ๋ยก็ไม่เกราะ ปลูกยาก็ไม่งาม คนที่เมืองพิจิตรซึ่งฉันเห็นมากขึ้นกว่าแต่ก่อนนั้นก็เป็นคนเมืองพิชัยแทบทั้งนั้น ... เมืองที่ตั้งขึ้นชั้นหลัง ๆ หรือย้ายมา คิดทางหากินเป็นที่ตั้ง

ความอีกตอนหนึ่งที่สนับสนุนพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติกำหนดการตั้งถิ่นฐานหรือยุทธศาสตร์การตั้งชุมชนของมนุษย์ ดังที่ทรงเล่าถึงอาณาจักรละโว้และอาณาจักรสุพรรณภูมิ ในสมัยโบราณว่า ต่างแย่งชิงเพื่อที่จะเข้ามาควบคุมชุมชนบริเวณลุ่มแม่น้ำสายหลัก ๆ แต่ละสาย เพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคม การเกษตร และการดำเนินชีวิต ความว่า “ตามลำน้ำนี้ไม่ปรากฏว่ามีเมืองใดนอกจากเมืองสรรค์ ซึ่งอยู่ในคลองตัดไปหาลำน้ำสายกลาง ทะลุจนถึงสายนอก เห็นจะเป็นเมืองที่ชิงกันเป็นเจ้าของ เพราะอาจจะบังคับแม่น้ำได้ทั้ง 3 แม่น้ำ ถ้าเวลาละโว้มีอำนาจคงเป็นของละโว้ สุพรรณภูมิมิอำนาจคงเป็นของสุพรรณภูมิ พื้นเดิม

คงเป็นของละโว้” (King Chulalongkorn, 1950, p. 12)

2. ธรรมชาติกำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า มนุษย์อาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต เป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค และเป็นเส้นทางคมนาคม ดังที่ทรงเล่าถึงประเทศนอร์เวย์ที่ไม่มีไม้สนจำนวนมาก ประชาชนจึงนำมาใช้สร้างบ้านเรือน ความว่า “...ไม้สนนี้ใช้การเป็นอันมากทั่วไปคือเรือนตั้งแต่นอกเมืองคริสเตียนียาไป...เป็นเรือนไม้ทั้งสิ้น” (King Chulalongkorn, 1984b, p. 63) ที่อยู่อาศัยที่สร้างจากธรรมชาติสามารถปรับเข้ากับสภาพอากาศที่หนาวเย็นและร้อนได้อย่างดี ความว่า “เรือนไม้ที่นี้... ของเขาต้องการผาหนา ๆ ... เขาสรรเสริญว่าหน้าหนาวก็อุ่นดีกว่าตึก หน้าร้อนก็เย็นสบาย (King Chulalongkorn, 1984b, p. 203)

นอกจากที่อยู่อาศัยแล้ว ธรรมชาติยังผลิตอาหารให้มนุษย์ ดังที่ทรงเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองพรหมพิรามที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมากสามารถทำการเกษตรได้ตลอดปี ความว่า “เมืองพรหมพิรามนี้ฉันไม่ได้นึกว่าจะเป็นอย่างนี้เลย เป็นเมืองที่มีแผ่นดินอุดมดี ... ทำนาแลทำอ้อย เวลาฤดูแล้งปลูกยาสูบตามริมแม่น้ำ” (King Chulalongkorn, 1949, p. 39)

ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติทำให้มนุษย์สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ดังพระราชกระแสเล่าถึงตำบลทับเที่ยง จังหวัดตรังที่สามารถปลูกพริกไทยส่งออกไปขายได้ปีละจำนวนมากเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน ความว่า “พริกไทยเป็นสินค้าใหญ่ ปลูกที่ตำบลทับเที่ยงโดยมาก ... เมืองตรังถ้าจัดการทำนุบำรุงให้ดีจะเป็นเมืองที่มีประโยชน์ได้มาก เพราะมีที่ดินอุดมดีควรแก่การเพาะปลูก พริกไทยที่ออกจากเมืองอยู่ทุกวันนี้อย่างมากอยู่ในหมื่นแปดพันหาบ อย่างน้อยอยู่ในเจ็ดพันหาบ” (King Chulalongkorn, 1925, p. 149)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติช่วยปรับสภาพภูมิอากาศให้เหมาะสม ทำให้มนุษย์อยู่สบาย ดังที่ทรงเล่าถึงประเทศ อังกฤษ เดนมาร์ก และนอร์เวย์ ซึ่งปกติสภาพภูมิอากาศของประเทศเหล่านี้จะหนาวเย็น แต่ด้วยอิทธิพลของกระแสน้ำอุ่นกัลฟ์สตรีม (Gulf Stream) ที่ไหลมาจากอ่าวเม็กซิโกทำให้สภาพภูมิอากาศของประเทศเหล่านี้อุ่นกว่าประเทศยุโรปอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตละติจูดเดียวกัน ความว่า “การที่ประเทศเหล่านี้ร้อนอยู่ได้ด้วยกระแสน้ำซึ่งมาจากอเมริกาเรียกว่า กัลฟ์สตรีมมาเป็นลำ มีกำหนดมากระทบอิงแลนดแลเดนมาร์กแล้วจึงมากระทบนอร์เวย์ ทำให้น้ำอุ่น ... ถ้าไม่มีกระแสน้ำนี้ เมืองเหล่านี้จะหนาวไม่ได้” (King Chulalongkorn,

1984b, pp. 71-72)

พระโลกทัศน์เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ต้องอาศัยธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งก็คือ การใช้ธรรมชาติเป็นยารักษาโรค ดังที่ทรงเล่าว่า ที่ยุโรปอากาศดี จึงทำให้พระอาการของพระองค์ทรงทุเลาลงได้ แต่หากเสด็จกลับเมืองไทย ทรงเชื่อว่าพระอาการก็อาจจะกลับมาเป็นอีก ความว่า “... เว้นแต่ข้อที่จะหายฉันไม่เชื่อ นึกว่าไม่หายแต่ไม่ตาย นานเข้าก็คงโรทรใหม่ เพราะการรักษาไม่เป็นสำคัญเท่าอากาศ ฉันเข้าใจว่าที่ฉันสบายครั้งนี้ด้วยอากาศ ไม่ใช่ด้วยแรงหมอ” (King Chulalongkorn, 1948, p. 61)

ความอีกตอนหนึ่งทรงเล่าถึงการใช้น้ำแร่ธรรมชาติในการรักษาโรคของประเทศเยอรมัน ที่เชื่อกันว่าสามารถรักษาโรคได้ ความว่า “สายน้ำที่มาในแผ่นดินนั้นเป็นน้ำเย็นธรรมดา ต่อถูกไอร้อนต้มเข้าจึงได้ปล่อยคาร์บอนิกแอสิก ... น้ำนั้นมีคุณสมบัติต่างกัน ... ผู้ที่ไปเที่ยวอาบน้ำเหล่านี้เขาก็ย้ายที่อาบน้ำโน่นบ้างนี่บ้างตามโรค น้ำเหล่านี้ถ้ากินมักจะ เป็นยาปิด (ยาระบาย-ผู้วิจัย) เป็นพื้น พอไม่เห็นว่าจะมีคุณอะไรในการอาบน้ำอย่างอื่น แต่คาร์บอนิกแอสิกนี่ดีแน่” (King Chulalongkorn, 1984b, pp. 504-506)

ความในพระราชหัตถเลขาเสด็จลำน้ामะขามเต่า ทรงเล่าถึงหมู่บ้านของคนเป็นโรคเรื้อนที่ตั้งอยู่บริเวณป่ากระเบา ความว่า “..ไปทางลำนน้ำเชียงไกร ลำนน้ำนี้ยังกว้าง น้ำก็ลึก... สองข้างเป็นป่าไม้กระเบาเป็นพื้นมีเรือขึ้นล่องเนื่อง ๆ บ้านเรือนรายกันไป ได้ผ่านบ้านซู้ตที่จะเป็นตำบลที่พวกโรคเรื้อนอาศัยอยู่ก่อน ” (King Chulalongkorn, 1950, p. 1) การที่คนเป็นโรคเรื้อนจำนวนมากมารวมตัวกันมาปลูกบ้านเรือนอยู่ใกล้กับป่ากระเบา น่าจะเป็นเพราะผลกระเบาที่มีสรรพคุณช่วยรักษาโรคเรื้อน ซึ่งตำรายาไทยระบุว่าน้ำมันที่บีบจากเมล็ดกระเบากินวันละ 3 เวลา จะช่วยแก้โรคเรื้อนได้ (Krabao, 2001)

3. ธรรมชาติกำหนดการประกอบอาชีพของมนุษย์ ความในพระราชหัตถเลขาสะท้อนพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะการประกอบอาชีพของมนุษย์ให้แตกต่างกัน เช่น การทำประมงที่เมืองซันเมโร ประเทศอิตาลีที่ชายฝั่งเป็นกรวดวิธีทำประมงแตกต่างกับไทย คือ “ใช้ลากไม้ได้ พอลงอวนวางรอบแล้ว เรือนั้นเข้าไปกลางวง กระเชียงตีกราบเรือดังโครม ๆ แล้วแจววนไปรอบ ๆ เมื่อรอบแล้วก็สาวอวนจับปลา ซึ่งตกใจเข้าไปค้างอยู่ในตารางร่างแห ภู่กลางจับปลาพลางเช่นนี้จนรอบ ไม่ได้ลากขึ้นหา” (King Chulalongkorn, 1984a, p. 344)

พระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติที่กำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของมนุษย์นี้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Sangkhaphanthanon (as cited in Wirawan, 2011, p. 86) ว่า นับแต่อดีต “มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติ จึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เพราะวิถีการผลิตและปัจจัยในการผลิตยังอาศัยปัจจัยจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์...และหาของป่า ... การดำรงชีวิตของมนุษย์จึงสัมพันธ์กับความสมดุลของระบบนิเวศ”

เมื่อธรรมชาติถูกรบกวนมนุษย์ก็กระเทือน

พระราชหัตถเลขาสะท้อนพระโลกทัศน์ว่า วงจรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญสำหรับโลกและมวลมนุษยชาติ หากวงจรธรรมชาติถูกทำลาย ย่อมมีผลโดยตรงต่อมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังที่ทรงเล่าถึง ประเทศนอร์เวย์ที่มีฝั่งเป็นเนินศิลาและภูเขาสูง เดิมเคยมีปลาชุม แต่เมื่อรัฐบาลอนุญาตให้ล่าปลาวาฬได้ ส่งผลกระทบให้ปลาเล็กมีจำนวนน้อยลง ความว่า “...ปลาชุมมากเป็นปลาเฮียริงมากกว่าอย่างอื่น แต่เดี๋ยวนี้มีคำร้องกันอยู่ว่าปลาน้อยไปกว่าแต่ก่อน เหตุด้วยรัฐบาลอนุญาตให้จับปลาวาฬข้างนอก แต่ก่อนปลาวาฬไล่ปลาเล็ก ๆ เข้าข้างใน” (King Chulalongkorn, 1984b, p. 81)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า มนุษย์เป็นผู้ทำลายวงจรธรรมชาติเพื่อสนองตอบความต้องการที่ไร้ขีดจำกัดของตน ยิ่งได้ก็ยิ่งตักตวง ทำให้ธรรมชาติเสียหาย และในที่สุดผู้ที่รับผลกระทบโดยตรงก็คือมนุษย์เอง ดังที่ทรงเล่าถึงการจับจองขอสัมปทานพลังงานน้ำของบริษัทในประเทศสวีเดนและนอร์เวย์ ความว่า “...เรื่องน้ำพุนี้เป็นของที่กำลังนิยมยินดีกันใหญ่ ที่ใช้เป็นแรงหมุนเครื่องจักรแทนสติม (steam) ... เพราะฉะนั้นเมืองซึ่งมีน้ำพุตกมาก ๆ นับว่าเป็นที่มีสมบัติใหญ่ เมืองสวีเดนและเมืองนอร์เวย์บริบูรณ์ด้วยน้ำพุ น้ำตก ได้ใช้การแล้วบ้าง ยังเหลืออยู่มากอันจะเกิดประโยชน์ใหญ่ พวกกัมปะนี (Company) เทียวซื้อแอลยิดถือน้ำตกต่าง ๆ ไว้เสียมากก่อนรัฐบาลได้คิดอ่าน” (King Chulalongkorn, 1984b, pp. 77-78)

ความอีกตอนหนึ่งทรงตั้งข้อสังเกตถึงการทำธุรกิจเหมืองแร่ของเมืองภูเก็ตว่า มุ่งแต่ตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ทำให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่าง

มาก ซึ่งแตกต่างกับเมืองระนอง ความว่า (King Chulalongkorn, 1925, p. 114)

เหมือนนี้ใหญ่โตควรจะพิศวง...ใช้ตะพานที่หาบมูลดินเปิดหน้าเมือง ถึงสามตะพาน ที่ซุดแร่ล้างแร่สองแห่งใช้เงินลูกจ้างถึงเก้าร้อยคน ที่นี้ซุดลึกลงไปกว่าที่เมืองระนองมากจึงถึงแร่...ถามได้ความว่า แร่ร้อยซังได้ดิบุกถึงห้าสิบซัง... เครื่องวิดน้ำใช้สตีมนอนยีน (steam engine) อย่างโลกโกโมติฟว์ (locomotive) ...สู้เมืองระนองไม่ได้...ลักษณะที่ทำให้ผิดกันคนละอย่าง ที่ระนองทำอย่างละเอียด ลอ แต่ไม่ทำใหญ่โต ค่อยทำค่อยไปเหมือนอย่างเก็บสวนของตัวเอง แต่ที่ ภูเก็ตนี้ทำเอาแต่ประโยชน์ที่จะได้มาก ไม่สู้ถั่วถั่วและทำไม่มียั้ง

พระโลกทัศน์ดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นเหตุที่ทำให้ทรงตรา “พระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ฉบับ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) ซึ่งเป็นกฎหมายแร่ฉบับแรกของไทย ที่มีข้อกำหนดให้ผู้ประกอบการทำเหมืองแร่ต้องจัดให้มีผู้ชำนาญการด้านเหมืองแร่เป็นผู้จัดการรับผิดชอบในการทำเหมือง ซึ่งมาตรานี้ไม่เป็นที่พอใจของบรรดาเจ้าของเหมือง และได้ถูกยกเลิกไปเมื่อปี พ.ศ. 2479 โดยมีมติคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้น” (Department of Primary Industries and Mines, 2018, preface)

ความอีกตอนหนึ่งสะท้อนพระโลกทัศน์ว่า เมื่อมนุษย์ตัดดวงผลประโยชน์จากธรรมชาติมากเกินไป ในที่สุดผู้ที่รับผลกระทบก็คือตัวมนุษย์เอง ดังความว่า (King Chulalongkorn, 1984b, p. 278)

การหวงห้ามป่าไม้ในเมืองฝรั่ง เกิดขึ้นด้วยความจำเป็นแท้ แลเกิดขึ้นเมื่อเกือบจะเสียที เพราะเหตุว่าพินต้องการมากเหลือเกิน ...ถ้าปล่อยให้ตัดแล้วไม่ช้าทำไต่ต้นไม้ก็หมด ถ้าตัดลงเสียหมดแล้วจะปลูกขึ้นใหม่ก็ยาก เพราะไม่มีไม้ใหญ่บังไม้เล็ก เขารู้สึกขึ้นมาจึงได้ตั้งกฎหมายห้ามปราม เรื่องตัดไม้ที่เมืองเราไม่ได้ห้ามมาเป็นช้านาน คุณก็ไม่วุ่นวายเสียหายนใด เพราะไม้ของเราเพียงพอจริงๆ แต่ที่ได้ห้ามขึ้นกันนั้นว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ที่เราไม่ต้องทดลองเอง ห้ามเอาอย่างฝรั่ง แต่ถ้าห้ามกันได้จริง เราจะได้ประโยชน์ดีกว่าฝรั่ง เพราะเขาห้ามกันเมื่อไม้สิ้นเข้าไปเสียมากแล้ว เราห้ามแต่ต้นมือกว่า

ด้วยพระโลกทัศน์ดังกล่าว น่าจะเป็นเหตุให้มีพระบรมราชโองการประกาศพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการรักษาป่าไม้ 2 ฉบับ ปี พ.ศ. 2440 (ร.ศ. 116) ฉบับแรก เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการป้องกันรักษาป่าไม้เพื่อควบคุมไม่ให้มีการตัด กาน พิน โคนต้นไม้สักที่ยังเล็กอ่อน วัตถุประสงค์จากพื้นดินขึ้นไป 3 ศอกโอบยังไม่ได้ 5 ก่า ฉบับที่ 2 คือ พระราชบัญญัติรักษาต้นไม้สัก เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการป้องกันรักษาไม้สักหรือกานต้นไม้สัก ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาล หรือจากเจ้าพนักงานป่าไม้ผู้ได้รับอำนาจจากรัฐบาล (History of Royal Forest Department, n.d., pp. 14-15) กฎหมายทั้งสองฉบับนี้สะท้อนว่า ทรงให้ความสำคัญกับป่าไม้ซึ่งเป็นธรรมชาติ และทรงพยายามป้องกันไม่ให้ธรรมชาติถูกทำลายมากเกินไปจนความจำเป็น นับว่าทรงพยายามที่จะรักษาความสมดุลให้กับธรรมชาติในทางหนึ่ง

พระโลกทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อธรรมชาตินี้ สะท้อนว่า ธรรมชาติให้คุณแก่มนุษย์นานัปการ แต่มนุษย์มีความโลภ พยายามกอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หากไม่ออกกฎหมายควบคุมป้องกันแล้ว ธรรมชาติของประเทศอาจถูกทำลายมากกว่านี้ เมื่อธรรมชาติถูกทำลายจนหมดสิ้น มนุษย์ก็จะไม่เหลืออะไรเลย ธรรมชาติก็ย้อนกลับมาทำลายมนุษย์ ดังที่ทรงเล่าถึงชาติตะวันตกที่พัฒนาเทคโนโลยีใช้เป็นเครื่องมือตัดทวงผลประโยชน์จากธรรมชาติให้ได้มากที่สุด อีกทั้งยังกีดกันเพื่อนร่วมชาติและลูกหลานในอนาคตไม่ให้มีโอกาสใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้คนยุโรปต้องออกไปแสวงหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติแหล่งใหม่ด้วยการรุกรานคนซีกโลกอื่น ในสายพระเนตรของพระองค์ยุโรปในสภาพที่ธรรมชาติถูกทำลายจนหมดสิ้น จึง “หมดดี” ดังความว่า (King Chulalongkorn, 1984b, pp. 870-871)

ประเทศยุโรปว่าโดยภูมิพื้นแผ่นดิน มันหมดดีเสียแล้วไม่มีอะไรต่อไปอีก จะว่าที่เรือสวนไร่ป่าไม้ไร่หญ้าได้ทำแล้วเต็มภาคภูมิ จนไม่มีที่อีกสักคืบ หรือเรียกหนึ่งจะขยายออกไปอีก เว้นไว้แต่ภูมิลำเนาซึ่งเป็นที่ตาดลาดล้วนแต่ศิลาหรือกรวดตะกรัน ซึ่งจะทำอะไรไม่ได้จริง ๆ จึงย้ายไปซื้ออย่างอื่น ในการบำรุงเรื่องเพาะปลูกก็ได้ทำเต็มบริบูรณ์แล้ว แผ่นดินนั้นอาจจะปรุงด้วยสิ่งอันใด จะให้เกิดพืชผลดีได้ปรุงแล้ว แลได้พืชผลดีเต็มที่แล้ว มันไม่มีอะไรจะดีขึ้นไปอีก ส่วนแร่โลหะธาตุอันใดซึ่งจะเป็นประโยชน์ใช้ได้อันศิลาเป็นต้น ไม่มี

เหลือแต่สักแห่งหนึ่งที่ไม่มีผู้ได้รู้ ไม่เหลือสักแห่งหนึ่งที่ยังไม่ได้ลงมือทำ ล้วนแต่มีเจ้าของทำอยู่แล้วทั้งนั้น ยังมีอยู่มากจริง แต่มีเวลาหมดจะไปภายหน้าอีกก็พันปีก็ตาม ข้อที่หมดยังไกล ยกเสียไม่เอามาคิด แต่นี่มันมีเจ้าของเสียหมดแล้ว ไม่มีผู้ซึ่งจะได้ขึ้นใหม่นอกจากต้องเสียเงินซื้อแลกเปลี่ยน

พื้นแผ่นดินไม่ใช่คนจะแน่นอัดไปหมด ... ความจริงคนมากแต่ที่เหลือลงไปที่จะอยู่ เต็มอีกเท่าไร ๆ ก็ได้ไม่อัดแอ แต่คนมันต้องกิน เมืองที่ซึ่งจะเกิดพืชพรรณสรรพอาหารสำหรับจะกินมันได้ทำเต็มบริบูรณ์แล้ว มันพอดีกับคนในเวลานี้แล้ว คนเกิดใหม่ ๆ มากขึ้นเสมอ แผ่นดินไม่พอจะเลี้ยงชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นใหม่ เพราะเหตุที่มันหมดดีในพื้นที่ยุโรปเสียแล้ว จึงต้องคิดขยับขยายค้าขายไปหาอาหารประเทศอื่นมากิน หรือหาเงินจากประเทศอื่นมากซื้ออาหารกิน

ที่ทำมาหากินของฝรั่ง ได้อเมริการับรองไปเสียเป็นนกหนาแต่ก็ไม่พอ

อาฟริกาก็แย่งกันเป็นเจ้าของจนเกือบจะหมดแล้ว ออสเตรเลียก็ไปทำมาหากินกันจนหมด เอเชียก็จับเข้าไปเสียเป็นอันมาก จับทั้งขอรู้งทั้งภายใน เหตุที่เป็นทั้งนี้ก็เพราะยุโรปมันหมดดี ชาวยุโรปก็ต้องกระจายออกไป ที่ไหนว่างมากที่นั่นก็จะเต็มออกไป

สรุปและอภิปรายผล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระโลกทัศน์ว่า ธรรมชาติดีมีพลังยิ่งใหญ่สามารถเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ได้ ธรรมชาติ มีอารมณ์ ความรู้สึก และเจ็บป่วยได้ ไม่ต่างกับมนุษย์ ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์ ธรรมชาติสามารถคิดสรรและจัดสรรตนเองให้เหมาะสมกับบริบทแวดล้อม ทำให้ธรรมชาติในแต่ละที่มีลักษณะและความงดงามแตกต่างกัน ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการกำหนดวัฒนธรรมการแต่งกาย สถาปัตยกรรม สิ่งของเครื่องใช้ การทักทาย และลักษณะนิสัยของมนุษย์ อีกทั้งทรงมีพระโลกทัศน์ว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ล้วนอาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนด ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ มนุษย์จึงเป็นผู้อาศัยพึ่งพิงธรรมชาติ แต่มนุษย์กลับโลก เห็นแก่ตัว และเอาเปรียบ ตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติมากเกินไป ส่งผลให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนในที่สุด

พระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้

สอดคล้องกับแนวคิด วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของ Benjawan (2009) ที่กล่าวว่าระดับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น เป็นไปตามพัฒนาการ ความเจริญของสังคมมนุษย์ ซึ่งมี 4 ระดับด้วยกัน พระโลกทัศน์ที่ว่า ธรรมชาติมีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ และชีวิตจิตใจ สามารถเปลี่ยนแปลง หรือควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างได้นั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติระดับแรก ที่มนุษย์ยอมรับในพลังอำนาจของธรรมชาติ ซึ่งจะปรากฏในสังคมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่มนุษย์ยังไม่ค่อยเข้าใจธรรมชาติ จึงยอมรับในอำนาจของธรรมชาติ อย่างไรก็ตามแม้ว่าสังคมของมนุษย์จะมีการพัฒนาขึ้นจนสามารถคิด เทคโนโลยีต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ได้ก็ตาม แต่โลกทัศน์ดังกล่าวนี้ก็ยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์ปัจจุบัน เพียงแต่รูปแบบการยอมรับแปรเปลี่ยนจากพลังอำนาจที่ลึกลับ กลายเป็นการยอมรับในพลังที่แข็งแกร่งของธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะโลกทัศน์เกี่ยวกับพลังอำนาจและการมีชีวิตจิตใจของธรรมชาตินี้ “เป็นระบบความเชื่อแรกเริ่มที่เกิดขึ้นในแต่ละวัฒนธรรมของมนุษย์ และยังคงปรากฏอยู่ในแทบทุกวัฒนธรรมแม้ว่าสังคมจะเจริญไปมากแค่ไหนก็ตาม ซึ่งสะท้อนได้จากร่องรอยคติความเชื่อของคนในแถบเอเชียอาคเนย์” (Society and Health Institute, n.d.)

ส่วนพระโลกทัศน์ที่ธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการกำหนดวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์นั้น เป็นพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในระดับสอง คือเมื่อมนุษย์พยายามเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ พยายามเข้าใจธรรมชาติ จึงพยายามปรับตัวในด้านต่าง ๆ ทั้งการแต่งกาย สถาปัตยกรรม สิ่งของเครื่องใช้ การทักทาย และลักษณะนิสัยของมนุษย์ให้สอดคล้องกับบริบทของธรรมชาติที่แวดล้อมตน นอกจากนี้ การดำรงชีวิตของมนุษย์ก็ล้วนอาศัยธรรมชาติเป็นปัจจัยหลัก ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต รวมทั้งการประกอบอาชีพของมนุษย์ ล้วนอยู่ในลักษณะที่มนุษย์พยายามเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับธรรมชาติทั้งสิ้น

ส่วนพระโลกทัศน์ว่า เมื่อธรรมชาติถูกกระทบย่อมส่งผลให้มนุษย์ได้รับการกระทบนั้น เป็นความสัมพันธ์ระดับที่ 3 และ 4 ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมชาติ แต่มนุษย์กลับพยายามคิดเครื่องมือเทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อนำธรรมชาติมาใช้สนองความต้องการที่ไร้ขีดจำกัดของตน การที่มนุษย์มีเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มนุษย์มีความอหังการคิดว่าตัวเองสามารถควบคุมธรรมชาติได้ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะนี้เป็นระดับที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Phra Visalo (as cited in Tantiatsawayothee, 2015, p. 65) ความว่า “ ความเจริญ

ก้าวหน้าของมนุษย์มักจะมาควบคู่กับการเห็นห่าง และแปลกแยกจากธรรมชาติมากขึ้น จนถึงขั้นเป็นปฏิปักษ์... โดยเฉพาะเมื่อวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้นำเอาแนวคิดแบบวัตถุนิยมเข้ามาแพร่หลายจนเป็นกระแสหลัก ถึงตอนนี้ธรรมชาติได้แปรสภาพเป็นสินค้า และวัตถุสำหรับสนองความต้องการของมนุษย์อย่างเดียว ผลคือความเสื่อมโทรมทางด้านสิ่งแวดล้อมจนเป็นวิกฤตของโลก” ทั้งยังสอดคล้องกับ Bootin (2012, p. 174) ที่กล่าวว่า “มนุษย์แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่งแวดล้อม แต่มักสำคัญตัวเองด้วยอหังการ ถือว่าตนเองเป็นศูนย์กลางสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ และจัดการถือประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ... มิใช่เพียงเพื่อชีวิตอยู่รอดเพียงสิ่งมีชีวิตอื่น แต่เพื่ออยู่ดีและอยู่อย่างวิเศษเอาเปรียบเหนือสิ่งมีชีวิตอื่น”

ดังนั้นเมื่อธรรมชาติถูกทำให้กระทบ มนุษย์ก็ได้รับผลจากแรงกระเทือนจากธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อธรรมชาติไม่สามารถปรับสมดุลในตัวเองได้ ธรรมชาติก็เริ่มเสื่อมโทรมลง ไม่สามารถสร้างหรือผลิตทรัพยากรสนองความต้องการที่ไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ได้ เมื่อธรรมชาติสูญสิ้น มนุษย์ก็ไม่เหลืออะไรเพื่อการดำรงชีวิตเช่นกัน นั่นคือมนุษย์ถูกธรรมชาติทำลาย อันเป็นผลมาจากน้ำมือของมนุษย์เอง ซึ่งสะท้อนจากพระราชกระแสถึงความ “หมดดี” ของยุโรป พระโลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นการให้ความสำคัญกับคุณค่าของธรรมชาติในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หรือที่เรียกว่าโลกทัศน์ที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco -centric Environmental Worldview) ซึ่ง Kiratiphumtam (2019, p. 377) ได้กล่าวว่าเป็นโลกทัศน์ที่มองว่า “มนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติ แต่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ โลกทัศน์ดังกล่าวนี้ เป็นโลกทัศน์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมของสังคมมนุษย์ หรือที่เรียกว่าแนวคิดแบบบรรพกาลสิทธิ์ (Paleo Rights of Nature)” ซึ่งน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่น่าไปสู่การที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายหลายฉบับเพื่อปกป้องรักษาธรรมชาติให้คงอยู่

References

- Benjawan, J. (2009). **Kwamsamphan cheung rabop rawang manut kap singwaetlom** (in Thai) [The Systemic Relationship between Man and Environment]. **Life and Environment**. Retrieved from <http://human.tru.ac.th/elearning/Human%20Being/human-detail2.html>.
- Bootin, S. (2012). Pratyā singwaetlom (in Thai) [Environmental Philosophy]. **The Journal of Institute of Royal Thailand**, 37 (3), 172-197.
- Department of Primary Industries and Mines. (2018.). **Mineral Act Buddhist Era (B.E. 2510) (1967 A.D.)**. Retrieved from www.dpim.go.th.
- History of Royal Forest Department**. (n.d.). Retrieved from <http://110.170.148.135/forprod/ebook/Forest%20in%20thailand%20thai%20.pdf>
- Kasetsiri, Ch. (2004). **Ratchakan thi ha kap kan sadet india pho so songphan siroi sipsi lae khwam khaochai to kan patirup haeng ratchasamai** (in Thai) [King Rama V and His Majesty's 2414 B.E. Trip to India and the Understanding of the Reforms in This Royal Epoch]. In Ch. Kasetsiri & O. Thipphimon (Eds.), **King Rama V: Siam, Southeast Asia and South Asia** (pp. 30-46). Bangkok: Toyota Foundation Thailand.
- King Chulalongkorn. (1925). **Phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomklaochaoyuhua sadetpraphat laemmalayu ruam si khrao** (in Thai) [The Royal Writings of King Chulalongkorn on the 4 Occasions of His Majesty's Journey to the Malay Peninsular]. Bangkok: Rong Phim Thai.

- King Chulalongkorn. (1948). **Phraratchahatthalekha phrabatsomdet phrachulachomkloachaoyuhua phraratchathan somdetkromphraya damrongrachanuphap nai wela sadetphraratchadamnoen praphat yurop khrang thi song** (in Thai) [The Royal Writings from King Chulalongkorn to Somdet Kromphraya Damrong Rachanuphap on the Occasion of His Majesty's Second Visit to Europe]. Phranakon: The Fine Arts Department.
- King Chulalongkorn. (1949). **Phraratchahatthalekha khrao sadet monthon fai nuea nai ratchakan thi ha** (in Thai) [The Royal Writings on the Occasion of His Majesty King Chulalongkorn's Journey to the Northern Region]. Bangkok: The Fine Arts Department.
- King Chulalongkorn. (1950). **Phraratchahatthalekha sadet praphat lamnam makhamthao** (in Thai) [The Royal Writings on the Occasion of His Majesty's Journey to Lamnam Makhamthao]. Bangkok: The Fine Arts Department.
- King Chulalongkorn. (1984a). **Klai ban lem nueng** (in Thai) [Away from Home]. Bangkok : Phrae Pitthaya.
- King Chulalongkorn. (1984b). **Klai ban lem song** (in Thai) [Away from Home]. Bangkok : Phrae Pitthaya.
- King Chulalongkorn. (1992). **Phraratchahatthalekha suan phraong phraratchathan somdetphranangchao saovaphaphongsri** (in Thai) [His Majesty's Private Letters to Queen Saovaphaphongsri]. Bangkok: Amarin Printing Group.
- Kiratiphumtam, J. (2019). Framework Law for the Protection of the Rights of nature or the Rights of Mother Earth (Doctoral dissertation). Sripatum University, Bangkok.
- Krabao: 22 Properties and Benefits of Krabao Yai! (Water Krabao).** (n.d.). Retrieved from <https://medthai.com/%>.

- Kwanmuang, S., Kraisurasee, S., Phetrit, N. & Jiamton, W. (n.d.). **Ah... Is It Real? Mad Fish**. Retrieved from https://www4.fisheries.go.th/local/file_document/20161228113919_file.pdf
- Pasusat.com. (n.d.). **Thepho Fish and Benefits of Thepho Fish**. Retrieved from <https://pasusat.com>
- Pongchaliew, P. Dhanachai, K. and Untaya, S. (2019). Politics and Travel in the travel-Related Thai Literature from Ayutthaya Period to the Reign of King Rama 5 of Rattanakosin Period. **Journal of Language, Religion and Culture**, 8 (2), 33-63.
- Sakon Nakhon Rajabhat University. (n.d.). **Concepts and Theories on Cultural Ecology**. Retrieved from https://gsmis.snru.ac.th/ethesis/file_att1/2020042257632234117_ch2.
- Sangkhaphanthanon, T. (2011). **Wannakhadi si khiao krabuanthat lae wathakam thammachat nai wannakhadi thai** (in Thai) [Green Literature: Paradigm and Discourse of Nature in Thai Literature]. Bangkok: Nakorn.
- Sangkhaphanthanon, T. & Sangkhaphanthanon, L. (2019). The Oriental Magpie, A Thai Language Handbook : A pre-modern Consciousness in Environmental Ethics of the Ministry of Education before the 21st Century. **Rajabhat Maha Sarakham University Journal**, 13 (3), 19-31.
- Society and Health Institute. (n.d.). **Phi-phram kap khwamchuea rueang khwamtai nai sangkhom thai** (in Thai) [Ghosts-Brahmans and the Belief in Death in Thai Society]. Retrieved from <http://www.shi.or.th/download/85/>.
- Soonthornpipit, P.(2016). **Chutratchapataen hetdai khonthai theukthak aowa penkhongton** (in Thai) [Ratchapataen Costume: How Come Thais Think They Invented It?]. Retrieved from <https://www.gqthai->

land.com/style/article/history-of-the-royal-pattern

Tantiatsawayothee, R. (2015). **The Buddhist Eco-Criticism of Literature.** (Doctoral Dissertation) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Bangkok.

Wirawan, W. (2013). Themes on Nature in the young adult fiction of the “Baan Chai Thung”. in **Journal of Humanities and Social Sciences (SRU)**, **11** (1), 83-108.

